

Un atelier ceramic în aşezarea romană rurală de la Ocna Sibiului (punctul „Fața Vacilor – La Făgădău”)

Dumitru POPA*

Keywords: *rural settlement, pottery workshop, norico-pannonian, Ocna Sibiului, tripodes pots.*

A Pottery Shop in the Roman Rural Settlement from Ocna Sibiului (on the Spot „Fața Vacilor – La Făgădău”)

Several tools and bronze and iron instruments found during the seven research campaigns in the Roman rural settlement from Ocna Sibiului having analogies with the inventory from some potter shops in dacian Province, are studied. Starting from these findings and from the characteristics of the ceramic stuff found in the settlement of Ocna Sibiului, here the pottery craft seems to be sure, even till now, they haven't found also the ovens. Among the shapes of the pottery made here, no doubt, there are those typical for the Norico – Pannonice, pots and stock pots decorated with the comb (Kammstriche) or with the sweep (Besenstrich) and the pots tripodes, Dreifussschale, a great deal is found in this settlement.

Așezarea care formează obiectul comunicării noastre este situată pe prima terasă de pe malul stâng al Visei, la aproximativ 2 km vest de oraș. Ea a fost cercetată în șapte campanii de săpături sistematice între anii 2004-2010, suprafața totală dezvelită însumând 292 mp¹.

Stratigrafia sitului este uniformă în toate secțiunile cercetate, evidențiind succesiunea a două așezări, din două epoci distincte și îndepărtate în timp: o primă așezare preistorică, aparținând culturii Petrești, suprapusă stratigrafic de o așezare rurală de epocă romană. Stratul cu depuneri arheologice corespunzător locuirii preistorice, situat în medie între -1,2 - 1,5 m este subțire și puțin consistent, indicând faptul că ne aflăm la marginea vestică a marii așezări Petrești cercetată sistematic cu mai multe decenii în urmă². Stratul corespunzător așezării romane se situează în general între -0,5m și -1,2 m coborând în zona unor complexe până la -1,48 m.

Materialul arheologic recoltat din săpături constă din unelte și ustensile din fier și bronz, cuie și scoabe din fier folosite la construcții, podoabe și accesorii vestimentare (11 fibule, brățară) și îndeosebi ceramică, într-o mare varietate de forme și caracteristici tehnice: *terra sigillata* de import cu decor sau lisă, un fragment de producție locală, ceramică fină de culoare roșie sau cenușie reprezentată de boluri, farfurii, unele imitând forme de *terra sigillata*, platouri, castroane, străchini, cupe, căni și oale, decorate prin pictare și mai ales vopsire, cu angoba sau firnis și „cu roțița”.

Ceramica comună este lucrată la roata rapidă, roata înceată și cu mâna din pastă predominant cenușie și mai rar roșie. Între forme alături de o mare diversitate de oale și capace rețin atenția, în mod special, străchinile cu trei picioare (*tripodes, Dreifussschale*), iar

* Conf. univ. dr. la Facultatea de Istorie și Patrimoniu a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu (dumitrudpopa@yahoo.com).

¹ Rezultate preliminare ale cercetării sitului în: http://www.cimec.ro/Arheologie/croniCA_2006/poz.125; http://www.cimec.ro/Arheologie/croniCA_2007/poz.127; <http://www.cimec.ro/Arheologie/croniCA2009/poz.54>; Popa 2006, p. 141-166; Popa 2006a, p. 523-530; Popa 2009, p. 33-43; Popa, Purece 2011, p. 86-87.

² Paul 1979, pp. 97-104.

dintre ornamente striurile executate cu pieptenele, *Kammstriche*, sau cu măturicea, *Besenstrich*, dispuse vertical, orizontal sau suprapuse, intersectându-se; aceste două tehnici sunt cele mai frecvente, îndeosebi cel cu măturicea, și sunt aplicate atât pe oalele lucrate la roată cât și pe cele cu mână³.

Formele ceramice, îndeosebi vasele *tripodes*, *Dreifussschale*, și unele oale, ca și ornamentele în cele două tehnici *Kammstriche* și *Besenstrich*, dar și unele accesorii vestimentare (fibula cu două nodozități) din așezarea de la Ocna Sibiului, indică cu multă certitudine origininea norico-pannonică a coloniștilor care au locuit aici. Analogii foarte bune în ceramica din complexele norico-pannonice se găsesc și pentru alte forme, îndeosebi pentru străchini și farfuriile din pastă fină cenușie și roșie⁴.

Pe baza obiectelor cu putere de datare (fibulele, *sestertius* emis la Roma sub Antonin Pius, anii 140-144, Catalog RIC III, Nr. 612, pag. 109.) așezarea de la Ocna Sibiului a luat ființă încă de la începuturile Provinciei și a durat cel puțin până în prima parte a secolului III. Aceasta s-a născut printr-un act de colonizare traianică a unui grup de populație norico-pannonică caracterizat printr-un grad ridicat de puritatea etnică și conservatismul culturii sale materiale.

Între obiectele metalice, câteva ne-au reținut atenția în mod deosebit, datorită formei lor aparte care indică, cel puțin într-un caz, cu multă certitudine și folosința acestora. Pe baza acestor descoperiri și bazându-ne și pe caracteristicile cu totul particulare ale lotului ceramic descoperit în așezare, posibilitatea funcționării unui atelier ceramic aici ne apare ca foarte probabilă, chiar dacă în suprafața cercetată nu au apărut resturi ale unor cuptoare de ars ceramica.

În cele ce urmează vom prezenta obiectele descoperite aici, care au sau pot avea o legătură cu meșteșugul olăritului.

Rotiță cu dinți executată din bronz prin ciocănire. În secțiune piesa are formă de lentilă biconcavă cu grosimea de 3,8 mm. Diametrul exterior 32 mm, diametru găurii centrale 4,5 mm, grosimea la vârful dinților 0,7 mm. Gaura prezintă de ambele părți o ușoară bordură rezultată prin deformarea metalului ca urmare a apăsării axului ce trecea prin ea. Credem că piesa făcea parte dintr-un instrument pentru decorat ceramica. Ornamentul obținut cu o astfel de rotiță este foarte fin, aproape punctiform. Piesa a fost descoperită în S2A/2005, m. 1 la adâncimea de -0,9 m. În ceramica descoperită în așezare există fragmente decorate cu mai multe modele de roțițe, unul singur cu un ornament executat foarte probabil cu această roțiță.

Roțițe folosite la decorarea unor vase ceramice se cunosc în Dacia de la Porolissum⁵, un exemplar executat din os, Micăsasa⁶ și Micia⁷, exemplare executate din lut ars.

Ustensilă din bronz executată probabil prin martelare. Partea activă este o lamă de forma unei frunze de salcie, cu lungimea de 49 mm și un profil ușor curbat. În secțiune piesa are forma unui romb aplatizat, pe partea concavă însă cele două laturi ale rombului devin o linie curbă. Dimensiunile secțiunii maxime sunt: 8,5 x 3,5 mm. Piesa are un spin prin care se fixa într-un mâner. Acesta are forma unui trunchi de piramidă, alungit, cu secțiunea pătrată și

³ Popa 2006a, pp. 141-166.

⁴ Urban 1984; Zabehlicky-Scheffenecker 1993, pp. 257-270; Zabehlicky-Scheffenecker 1995, pp. 175-192; Artner 1988, pp. 99-121; Zabehlicky, Zabehlicky-Scheffenecker 1988, pp. 135-147.

⁵ Gudea 1989, p. 1129, pl. CCLXVI/22; Cociș 1996, p. 112, 116, pl. IV, nr. 20.

⁶ Mitrofan 1995, p. 182, fig. 5/1; Cociș 1996, p. 112, 116, pl. IV, nr. 22, 23.

⁷ Cociș 1996, p. 112, 116, pl. IV, nr. 21.

latura de 4 mm, iar lungimea de 20 mm și descoperită în S2/2006, m. 3, ad. 1 m. Nu am găsit analogii pentru un astfel de obiect care în mod sigur a avut un mâner din material perisabil și ipotetic îl considerăm tot o ustensilă folosită la modelarea și decorarea ceramicii.

Ac din fier cu cap poliedric și cu tija de secțiunea pătrată; grosimea capului 10 mm, iar a tijei 2 mm. Se păstrează pe o lungime de 53 mm. A fost descoperit în S 2C/2006, m. 10, ad. 0,97. m.

Ac din fier cu capul lătit și secțiunea corpului dreptunghiulară. Corpul este curbat și se subțiază constant fără a-și modifica forma. Piesa este întreagă cu lungimea de 127 mm, iar secțiunea corpului lângă cap este de 4,5 x 2 mm. A fost descoperit în S3/2007, m. 14, ad. 1 m.

Două fragmente dintr-un ac din fier. Primul fragment este chiar capul de prindere al instrumentului și are forma unei benzi de metal lată la partea terminală de 8 mm și cu grosimea de 3,5 mm, iar capul rotunjit; el se îngustează și se subțiază spre zona de rupere. Al doilea fragment reprezintă partea terminală a instrumentului cu aceeași formă generală și dimensiunile la vârf de 4 mm lățimea și 2,7 mm grosimea. Cele două fragmente au fost descoperite în S3/2007, m. 19, ad. 1,04 m.

Nu am considerat cele trei obiecte ca fiind ace de păr din cel puțin două considerente: metalul din care sunt executate, fierul este rar folosit pentru astfel de podoabe, iar secțiunea lor rectangulară, dreptunghi sau pătrat, nu am întâlnit-o la alte obiecte cu o astfel de funcționalitate. Rostul lor în așezare îl vedem mai degrabă legat de practicarea olăritului. S-a observat de altfel că și unele instrumente medicale, precum spatulele și sondele, sunt frecvente în centre de ceramiciști precum Micăsasa⁸ și Cristești⁹ unde puteau fi folosite ca instrumente pentru modelarea și decorarea vaselor.

Ustensilele prezentate mai sus puteau fi folosite, spre exemplu, pentru executarea profilului, constând în mai multe caneluri înguste de pe gâtul străchinilor cu trei picioare.

O altă categorie de ustensile descoperite în așezarea de la Ocna Sibiului care ar fi putut fi folosite în meșteșugul olăritului sunt cuțitele din care prezentăm aici următoarele trei:

Cuțit din fier are corpul drept, lama cu un singur tăiș, spatele ușor curbat și prezintă o îngroșare pe ambele fețe la partea dinspre mâner, formând o pseudo gardă; mânerul de secțiune dreptunghiulară și formă trapezoidală dispus simetric față de axa lamei. Dim.: Lung. 154 mm, lăț. 27 mm, gr. 5,5 mm. Formă unică fără analogii. A fost descoperit în S3/2007, c 5-6, ad. 1,07 m.

Cuțit din fier: corpul prezintă o ușoară curbura axială, lama cu un singur tăiș, iar mânerul scurt de secțiune dreptunghiulară și dispus asimetric față de lamă. Dimensiuni: lung. 188 mm, lăț. 30 mm, gr. 6,5 mm. A fost descoperit în S3/2007, c. 3, ad. 1 m.

Cuțit fragmentar: se păstrează doar lama, cu secțiunea triunghiulară, cu ambele laturi curbate și un început de mâner. Prezintă aceeași nervură la întâlnirea lamei cu mânerul, un fel de pseudo gardă. Dimensiuni: lung. 74 mm, lăț. 25. Descoperit în S3/2007, m. 14-15, ad. 1,13 m.

Cuțitele sunt frecvente în siturile de epocă. Prin simplitatea formei care presupune tehnologii nepretențioase de fabricare ele puteau fi ușor produse în ateliere rurale cu înzestrare minimă. De aici și diversitatea de forme și dimensiuni care face imposibilă o

⁸ Mitrofan 1995, p. 186; Cociș 1996, p. 109, 111, pl. I, nr.1, 3.

⁹ Man 1994, p. 47-48; Cociș 1996, p. 109, 111, pl. I, nr. 1, 3.

tipologie pe arii mai întinse. De altfel, singura tipologie utilă în opinia noastră ar fi cea la nivelul unor așezări sau dacă este posibil ateliere de producție. Cele trei cuțite de la Ocna Sibiului au fost descoperite într-un areal restrâns din S 3/2007 și la poziții stratigrafice foarte apropiate, ceea ce ne întărește convingerea că ele au fost în folosință în același timp. Două dintre ele, chiar dacă de forme diferite, au o particularitate care ne sugerează că au ieșit din același atelier. Este vorba de acea nervură îngroșată de la baza lamei un gen de pseudo-gardă asimetrică, mai pronunțată pe una din fețele lamei. Nu am găsit analogii pentru acest detaliu și credem că este manifestarea unei tradiții specifică comunității și fierarilor care o deserveau și foarte probabil își transmiteau secretele meseriei peste generații. Posibilitatea ca și aceste cuțite să fi făcut parte din inventarul unui atelier ceramic nu trebuie respinsă. Un argument ar fi și faptul că toate materialele prezentate mai sus au fost descoperite într-o zonă destul de restrânsă și la adâncimi sensibil apropiate.

Desigur că din reconstituirea noastră lipsește mărturia cea mai puternică și anume descoperirea unor cuptoare pentru ars ceramica. Absența lor o considerăm doar de moment și s-ar putea explica prin suprafața încă restrânsă a cercetărilor.

Alte întrebări la care ar trebui să răspundă cercetarea noastră pentru o caracterizare corespunzătoare a atelierului ar fi formele de vase produse predilect în acest atelier și apoi cât de extins era acest meșteșug în așezare și dacă el satisfăcea doar cerințele acestei comunități sau, dimpotrivă, vasele produse aici circulau într-o arie mai extinsă din sudul Transilvaniei.

Cu privire la prima problemă am remarcat încă de la început ca fiind o trăsătură particulară a acestei așezări, ponderea foarte mare a vaselor cu caracteristici etnice, respectiv norico-pannonice descoperite aici. Astfel de vase erau foarte puțin sau deloc produse, cel puțin așa reiese din publicarea materialului ceramic, în centrele mari și deja cunoscute din Dacia: Cristești, Micăsasa, unde ponderea principală o formau vasele din repertoriul general al ceramicii provinciale. Pornind de la această realitate, considerăm că impresionanta cantitate, de vase etnice, îndeosebi acele *Dreifußschale*, apoi vasele decorate în cele două tehnici *Kammstriche* și *Besenstrich*, farfuriile, străchinile și castroanele, executate din aceeași pastă ca și primele menționate, capacele, puteau fi executate aici. Vasele decorate cu roțița, unele executate din pastă cenușie, fină au putut fi, de asemenea, executate aici, având în vedere că, cel puțin pentru un fragment avem certitudinea că a fost executat cu roțița prezentată aici. Desigur că această listă nu acoperă toată gama, dar aceste forme ne apar acum ca fiind cu multă probabilitate produse aici.

Cu privire la cea de-a doua întrebare, referitoare la dezvoltarea era meșteșugului olăritului în această așezare și dacă o parte a vaselor produse aici erau vândute și altor comunități norico-pannonice din sudul Transilvaniei, ne limităm la a evidenția analogiile foarte strânse în privința formelor, a decorului și nu în ultimul rând a calității pastelor, între vasele din așezarea de la Ocna Sibiului și cele din cimitirul de la Cașolt. Ne propunem să realizăm analize mineralogice asupra celor două grupe de vase pentru a putea verifica această ipoteză.

PLANŞE

Planşa I, II:

1. Roată dinţată din bronz
2. Ustensilă din bronz
3. Ac din fier cu cap poliedric
4. Ac cu cap aplatizat
5. Ac fragmentar
6. Cuţit cu gardă
7. Cuţit
8. Cuţit fragmentar

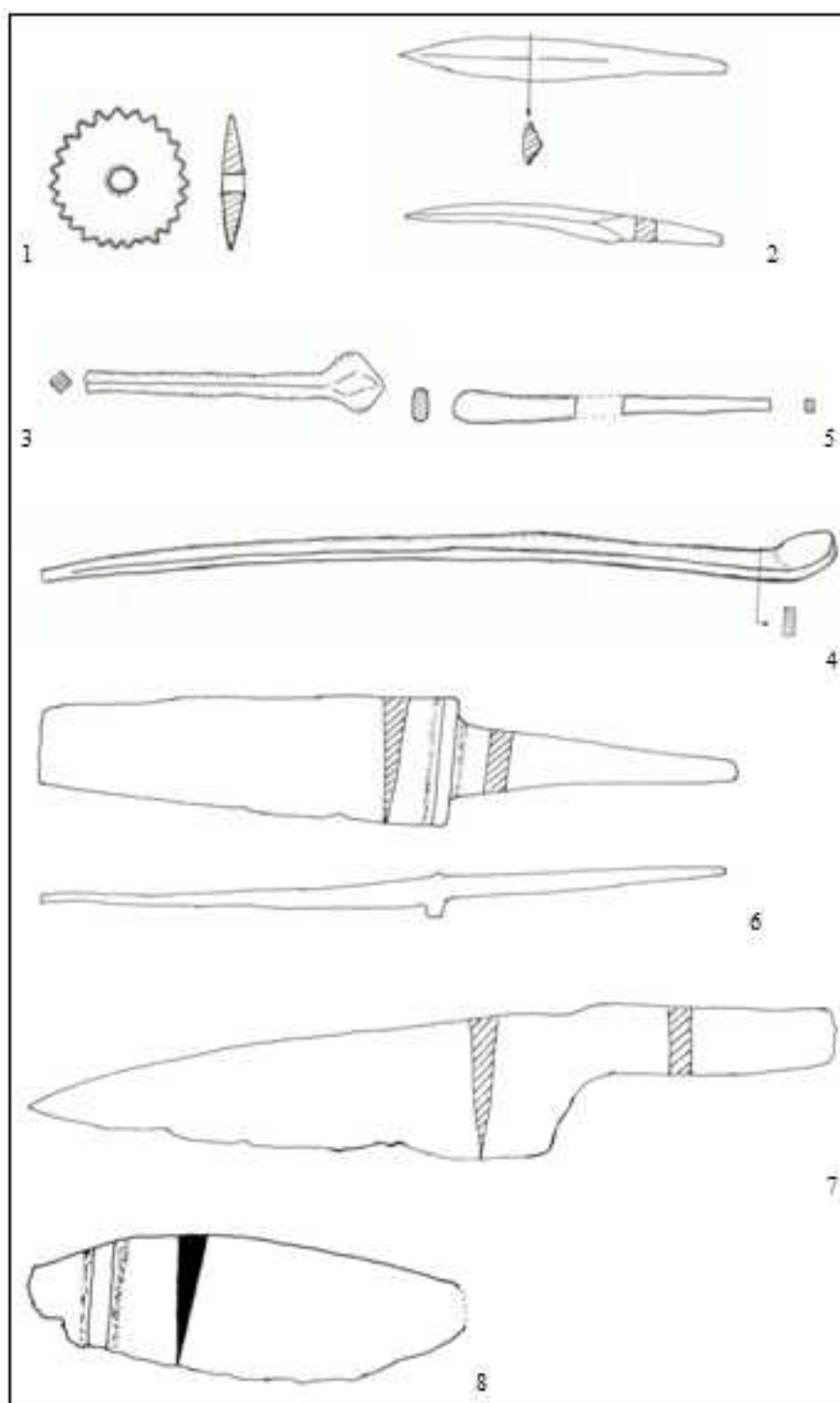
PLATES

Plate I, II:

1. Bronze wheel with teeth
2. Bronze utensil
3. Polyhedral header iron pin
4. Iron pin flattened head
5. Fragmentary iron pin
6. Knife with guard
7. Knife
8. Fragmentary knife

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Artner 1988 W. Artner, *Die norisch-pannonischen Hügelgräber von Wettmannstätten-Gleinhölzer in der Weststeiermark (Notgrabung 1987)*, în *Noricum-Pannoniai Halomsírok (Norisch-Pannonische Hügelgräber)*, Várpalota, 1988, p. 99-121.
- Cociș 1996 S. Cociș, *Les instruments pour décorer la céramique en Dacie*, în *Specimina Nova*, XII, 1996 (1998), p. 109-119.
- Man 1994 Nicoleta Man, *Instrumente medicale din Dacia romană*, în *Marisia*, 23-24, 1994, p. 39-49.
- Mitrofan 1995 I. Mitrofan, *Materiale și ustensile folosite de olarii romani*, în *Apulum*, XXXII, 1995, p. 175-188.
- Paul 1970 I. Paul, *Săpăturile arheologice din vara anului 1960 de la Ocna Sibiului*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, 9, 1970, p. 97-104.
- Popa 2006 D. Popa, *Așezarea norico-pannonică de la Ocna Sibiului*, în vol. *Relații interetnice în spațiul românesc. II. Populații și grupuri etnice (sec. II î. Hr.-V d. Hr.)*, (Bibliotheca Septemcastrensis XXI), 2006, p. 141-166.
- Popa 2006a D. Popa, *A Roman Steelyard Discovered at Ocna Sibiului*, în vol. *Fontes Historiae. Studia în honorem Demetrii Protase*, Bistrița – Cluj-Napoca, 2006, p. 523-530.
- Popa 2009 D. Popa, *Un fragment de vas cu inscripție descoperit în așezarea romană de la Ocna Sibiului*, în *Studia Universitatis Cibiniensis*, 6, 2009, p. 33-43.
- Popa, Purece 2011 D. Popa, S. I. Purece, *Ocna Sibiului, jud. Sibiu*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2010*, Sibiu, 2011, p. 86-87.
- Urban 1984 Otto H. Urban, *Das Gräberfeld von Kapfenstein (Steiermark) und die römischen Hügelgräber in Österreich*, Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, Bd. 35, München, 1984.
- Zabehlicky-Scheffenecker 1993 Susanne Zabehlicky-Scheffenecker, *Übersicht über das Fundmaterial der Grabung 1992 in Virunum*, în *Carinthia I*, 183, (1993), p. 257-270.
- Zabehlicky-Scheffenecker 1995 Susanne Zabehlicky-Scheffenecker, *Übersicht über das Fundmaterial der Grabungen 1993 und 1994 in Virunum*, în *Carinthia I*, 185, (1995), p. 175-192.
- Zabehlicky-Scheffenecker 1998 H. Zabehlicky, Susanne Zabehlicky-Scheffenecker, *Eine Grabung in römerzeitlichen Gräberfeld von Hallstatt*, în *Noricum-Pannoniai Halomsírok (Norisch-Pannonische Hügelgräber)*, Várpalota, 1988, p. 135-147.
- Carinthia I *Carinthia I. Zeitschrift für geschichtliche Landeskunde von Kärnten*.
- Specimina Nova *Specimina nova dissertationum ex Instituto Historico Universitatis Quinqueecclesiensis de Iano Pannonio Nominata*.

ISTORIE

